

Hi ha una generació d'investigadors a Andorra?

Elisenda Vives i Balmaña

Hi ha una generació d'investigadors en lletres a Andorra? Aquesta és la pregunta que els organitzadors es van formular en organitzar aquestes jornades i que amablement em van traspasar, cosa que els agraeixo i vull deixar-ne constància. Qui hagi tingut ocasió d'haver buscat, d'haver manipulat alguna vegada la documentació del país per conèixer algun dels seus aspectes o per fer algun estudi, haurà observat que hi ha estudis en camps heterogenis, però també haurà vist que cada treball sembla independent dels altres, que hi ha temes que han concentrat l'interès d'investigadors en algun moment, que llevat d'algunes excepcions, l'investigador fa un treball o dos i prou, i que fins i tot el gran productor públic, que és l'Administració, també ha seguit aquesta tendència a obrir camins, però curts.

Per què es pot produir aquesta sensació? Sigui dins d'una generació o en un *continuum*, la recerca ha funcionat a partir d'impulsos d'acord amb situacions relatives a les necessitats que es presenten en un moment donat, amb la coincidència d'interessos personals de qui investiga i una situació òptima en aquell moment, sens dubte dins dels corrents d'opinió que es formen en el curs del temps. El resultat de les oscil·lacions és un treball que s'abasta amb dificultat i on no s'arriba a una visió o una projecció teòrica global –pràctica tampoc–, a més de la dispersió que ja havíem abordat en alguna altra ocasió.

En el camp de les lletres podem agafar exemples de la producció que hi ha hagut fins ara en el marc de disciplines clàssiques de les humanitats com ara la història, la geografia, la literatura, la filologia, l'art, la sociologia. Deixem de banda, per tant, les ciències jurídiques, l'economia, les ciències de la comunicació. En la mesura del possible, els comentaris següents no faran esment de noms de persones, sinó que es referiran principalment a la situació.

30 anys de recerca

Fins a l'actualitat, a més d'iniciatives individuals, les institucions han estat l'espai que ha permès impulsar, acollir i desenvolupar la recerca. Hi ha hagut períodes de pulsíó, convergents amb èpoques de creixement esperançador per a un futur pròsper. La projecció de futur és essencial dins de la recerca i no s'entendria un treball sense futur. Per això han de donar-se dues condicions, una recerca realitzada amb seriositat, responsabilitat i mitjans i, alhora, des d'un punt de vista institucional i també social, la confiança en l'interès d'aquell treball inserit en el conjunt del país. L'interès immediat és el que porta a demanar-se: i això, per què serveix? Convé, doncs, tenir en compte els moments esperançadors de veritat en una societat, i no simplement el creixement econòmic.

En el curs de les darreres tres dècades, des del Consell General, a la Conselleria d'Educació i Cultura, al Ministeri de Cultura i el d'Educació, alguns comuns, des de les institucions s'ha intentat donar impuls al coneixement sobre Andorra. Tanmateix, no hi ha hagut, i de vegades encara sobta que s'hi pugui pensar, suports sistemàtics per a la recerca en un sentit més ampli perquè els andorrans puguin treballar sobre matèries foranes.

Els anys 70

En la dècada dels 70 es van fonamentar els canvis socials, econòmics i de pensament, que prendran forma més endavant. Des del Consell General algunes persones, com ho van ser Lídia Armengol i Manel Mas, amb notable capacitat d'acció, i amb bona formació i qualitats, van impulsar, en un món verge, diverses iniciatives per conèixer els arcons de la cultura i de la tradició pròpiament andorranes. De mica en mica, es van institucionalitzar i es va seguir un curs, amb diferents ritmes. La història, l'art i els costums que tant havien interessat estrangers, més que els andorrans, es van convertir en el centre d'interès de les lletres. A més de les institucions, la societat es va sentir esperonada pel moviment general al voltant de la llengua catalana, de la identitat del país, alhora que desenvolupava una activitat que, sens dubte, va oferir els primers instruments associats a la recerca, a la publicació d'estudis, a la convocatòria de premis de recerca. El Cercle de les Arts i de les Lletres va brindar aquestes possibilitats.

Les dues darreres dècades del s. XX. La primera generació

Com es podia investigar a Andorra? En aquestes dècades, les primeres generacions de llicenciats universitaris en lletres tornaren a Andorra després dels seus estudis per exercir la seva professió a l'Administració, a educació o en d'altres àmbits ministerials. El que en el futur serà molt probablement un problema, com és trobar feina i més en el marc de l'especialització de cadas-

cú, no fou massa complicat en aquell moment, tot i que l'orientació cap a la recerca només entrava marginalment, i mai de manera específica, en els objectius fixats. En educació, la llengua i les institucions andorranes tenien dues bases ben diferents. La llengua havia tingut entre els catalans un seguit d'excel·lents investigadors, mentre que la història andorrana mostrava, a finals dels 70, encara moltes mancances.

Aquesta generació dels anys 80 es va posar a la labor per elaborar els primers materials didàctics, però també van arribar a treballar en obres de síntesi sobre determinats períodes. A l'Administració, es va impulsar la creació d'instruments que havien de desenvolupar un treball per a la preservació de la memòria, un tema essencial per a un país en desenvolupament que es recolzava, en la seva raó de ser, sobre una història pròpia i d'arrels profundes. La creació del Servei de Política Lingüística, dels Arxius Nacionals, de la Biblioteca Nacional i del Patrimoni Artístic, avui en tres àrees; la de recerca històrica, la de museus, la d'inventari i catalogació, són les entitats que han impulsat en la mesura del possible la seva pròpia recerca.

Als professors d'institucions andorranes van desenvolupar la feina pel seu compte. Les exigències pedagògiques i les burocràtiques demanaven un altre tipus d'acció, que no era estrictament –i menys exclusivament– de recerca, de manera que l'Administració tampoc va insistir en dur a terme projectes d'investigació amb una política de continuïtat en el sentit més estricte del tema.

En el curs d'aquells anys, s'havia creat una entitat que pel seu nom havia de convidar a iniciar recerques més específiques sobre el país, l'Institut d'Estudis Andorrans, que havia d'actuar com a nexa d'unió amb les universitats i amb els estudiants universitaris andorrans per fomentar les recerques sobre Andorra, sota l'autoritat acadèmica. Alguns camps van conèixer un desenvolupament notable, com el jurídic o la geografia, però les intervencions i els treballs publicats eren el resultat dels estudis de savis catalans o francesos, més que d'andorrans, que hi publicaven els seus treballs i rarament repetien. En conjunt, de manera diversa i no sistematitzada, es va fomentar la investigació sobre Andorra, centrada sobretot en la seva història i institucions i en el seu territori. Això tenia les seves limitacions, tot i l'entusiasme amb què s'havien enfrontat alguns projectes.

La segona generació

Cap a mitjan dels 90 es va produir una nova fase en la vida andorrana, amb un nou increment de la població i de l'economia en general. L'entusiasme per definir de la manera més científica possible la identitat del país es va afinar, però també es va produir un altre fenomen, l'orientació cap a altres punts d'investigació que, en aquest cas, enfocaven l'anàlisi del present per entendre: qui som ara? i les hipòtesis sobre el futur per si aquell creixement fenomenal arri-

baria o no a consolidar-se. Justificada i assegurada l'existència del país amb la Constitució de 1993, el passat del país va deixar d'ésser una matèria de reflexió prioritària. La recerca històrica se'n va ressentir. Algunes iniciatives, com ara les beques d'Arxius Nacionals per fomentar la recerca, mostren els buits existents en relació als estudiosos i a les entitats que podrien fomentar-la.

Tanmateix, tampoc hem de pensar que la dècada anterior, la dels 80, fou la més òptima, sinó la que va rebre més suport institucional. Cada any, el Consell General dota un premi per a la recerca històrica sobre Andorra, obert als estudiosos de qualsevol país. Des de la seva creació, poques vegades s'ha atorgat aquest premi que garanteix la publicació de l'obra, alguns cops per falta de qualitat dels treballs, però en la majoria perquè no s'hi havia presentat ningú. De buits i de períodes ignorats encara n'hi ha. Per exemple, el segle XX a Andorra és encara desconegut des de la perspectiva històrica. S'ha escrit, però no s'ha debatut ni s'ha encarat de manera global.

Aquest tomb en la tendència va permetre desenvolupar altres disciplines com la sociologia i, encara que es classifica des d'un altre vessant històric en la classificació genèrica, l'antropologia social. A més de documentació recollida per l'IEA sobre testimonis orals, el treball més important de camp es va dur a terme en col·laboració de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona¹, que va conduir finalment a la creació d'una àrea de treball específica al Ministeri de Cultura.

Institucions públiques

- L'Institut d'Estudis Andorrans

Com ja hem dit anteriorment, l'Institut d'Estudis Andorrans és l'ens per excel·lència per a la recerca, i en aquesta etapa va reorganitzar la seva estructura, creada el 1976, en funció d'uns objectius més pràctics i sobre el terreny. El 16 d'octubre de 1996, el Consell General va aprovar la Llei de modificació de l'Institut d'Estudis Andorrans. Més que buscar la iniciativa universitària a l'exterior, es va intentar desenvolupar el treball directe sobre el país. L'article 2 de la llei manté que els objectius i finalitats comprenien "la promoció, la coordinació, la subvenció i/o la realització d'investigacions i de recerca en tots aquells àmbits que puguin ésser d'interès per al país", i la divulgació.

Els canvis continus i profunds, dels que difícilment es troba cap paral·lel, de la societat andorrana, van portar a la creació d'una àrea de Recerca Sociològica que investiga sobre diversos aspectes del país i edita regularment una revista. Una de les qüestions que la dinàmica social ha posat de relleu és la particular situació de la llengua catalana, que es troba en minoria. Els estudis sobre sociolingüística també han sigut objecte d'investigacions tot i que les aportacions directament andorranes són limitades.

1. D. Comas d'Argemir.

• La Universitat d'Andorra

El tema universitari es tractarà en aquesta mateixa jornada, dins de les col·laboracions, però convé donar una pinzellada sobre la qüestió perquè es va crear en un període postconstitucional, és a dir, dins del procés de modernització de les institucions i de dotar el país d'instruments propis. El 30 de juliol de 1997, el Consell General va aprovar la Llei d'universitats amb la que es va crear "una única universitat pública estatal amb el nom d'Universitat d'Andorra" (art. 8). L'exposició de motius destaca el paper dins de la recerca científica de les universitats i la promoció que s'ha de donar als temes específics de la història, la cultura i la vida social andorranes. Fins al moment, però, el gran potencial universitari per a la recerca no s'ha posat en funcionament. Convindrà seguir en endavant com evoluciona i si Andorra pot assumir línies de recerca, amb quin suport acadèmic, si l'activitat serà autònoma o en col·laboració amb altres centres, si és sostenible una estructura de recerca, si només es tractaran temes andorrans o si la Universitat pot trencar un dels altres tabús de les lletres andorranes, la seva circumscripció al territori nacional.

Els estudiants universitaris

El panorama de potencial humà per desenvolupar la recerca és, en xifres, esperançador. La següent cohort va continuar estudiant a la universitat, seguint la tendència de creixement.

Curs	Nois	Noies	Total
1990-1991	356	519	875
1992-1993	227	320	547
1994-1995	243	267	510
1996-1997	388	503	891
1998-1999	612	793	1.405
2000-2001	577	758	1.335
2001-2002	635	799	1.434

Font: *Estadístiques escolars i universitàries*. Ministeri d'Educació.

Altres actors: la iniciativa privada

També en la dècada dels 90, la iniciativa privada desenvolupa projectes que inciten a una certa investigació, com ho és el cas d'aquesta mateixa jornada. El treball de la Societat Andorrana de Ciències ha quedat ja com a part integrant de la ciència, en la seva projecció més àmplia, a Andorra amb l'organització de jornades monogràfiques i de la Universitat de Prada que comptem amb participants d'Andorra, i amb conferències al llarg de l'any, on es procura convidar estrangers en la mesura del pressupost. La SAC també s'ha convertit, i només cal tenir aquest llibre a les mans, en important editora dels textos de con-

ferències i dels actes que organitza, a més de la difusió mensual de les principals activitats.

El sector financer ha contribuït a la recerca de manera directa amb l'atorgament de beques d'estudis universitaris d'especialització i de postgrau, així com amb el suport econòmic a actes que, sense referir-se explícitament a la recerca, han facilitat la seva divulgació. Algunes entitats han dedicat la producció pròpia a interessants projectes d'estudis que ultrapassen el caràcter purament financer o econòmic per aproximar-se al coneixement del sector social, com la revista que havia publicat l'antic Banc Agrícola. Com a àrea d'interès, l'economia s'ha privilegiat davant d'altres possibilitats.

Les editorials privades han actuat en favor de la recerca quan han publicat treballs d'investigació en el camp de les lletres o de les ciències jurídiques, com ha estat el cas recentment de l'editorial Andorra i de Premsa Andorrana. I no podríem deixar d'esmentar la iniciativa personal, la individual, que ha animat nombroses persones a contestar les preguntes que s'han plantejat.

La generació del futur

Les darreres estadístiques de l'IEA del 2002 mostren 1.434 alumnes d'estudis superiors. Des que hi ha estadístiques universitàries, des dels 90, hi ha hagut un nombre superior de dones que de nois estudiant i que obtinguin titulacions universitàries. En total, 377 efectuen els seus estudis a la Universitat d'Andorra, sia a l'Escola d'Infermeria, a la d'Informàtica, als Estudis Virtuals, o a d'altres diversos. La majoria dels que resten van a universitats espanyoles, i alguns altres a les franceses i a les d'altres països.

En els darrers cinc anys, han rebut diplomes universitaris 683 persones en diversos camps:

Curs	Homes	Dones	Total
1998-1999	63	87	150
1999-2000	75	102	177
2000-2001	57	108	165
2001-2002	84	107	191
Total			683

Font: *Estadístiques Universitàries, curs 2001-2002*. Govern d'Andorra, Ministeri d'Educació, Joventut i Esports, Institut d'Estudis Andorrans.

Essent l'universitari un dels àmbits en què es desenvolupa la recerca, cal esperar que es podran intensificar en el futur, en les àrees preferides pels estudiants, les ciències jurídiques i les empresarials, i les ciències de la salut. Les lletres i humanitats ocuparan una posició secundària fins a un nou renaixement:

Estudis	Nombre d'alumnes
Activitats turístiques	21
Ciències de la salut	225
Ciències de l'educació	127
Ciències experimentals	99
Ciències humanes i socials	192
Ciències jurídiques i econòmiques	485
Ciències tècniques	260
Comunicació i relacions públiques	25

Font: *Estadístiques Universitàries, curs 2001-2002*. Govern d'Andorra, Ministeri d'Educació, Joventut i Esports, Institut d'Estudis Andorrans.

Camps de recerca

Sobre quines matèries s'ha dut a terme una recerca? La història ha sigut la ciència més privilegiada com a relat del passat en camps específics o en les institucions, que són els senyals d'identitat alhora que una de les vies més explícites per entendre com ha pogut sobreviure el país².

La geografia econòmica es va iniciar amb molt bones perspectives amb M. Jesús Lluelles, probablement l'única persona avui a Andorra que fa recerca de manera exclusiva, juntament amb la demografia, tot i que a hores d'ara l'estadística sembla acrítica, i la geografia física, dins del camp de les ciències de la terra. Els esforços s'han concentrat en el medi i s'han desviat a especialitats de ciències experimentals o de ciències de la vida.

L'antropologia social i la sociologia viuen un moment en què resulten necessàries per al coneixement de la dinàmica social. En canvi, hi ha camps que han quedat limitats des de fa temps, com la història de l'art, centrada en el romànic, que s'haurà de projectar tant a l'art contemporani com a una sistemàtica crítica de l'arquitectura. S'ha publicat reculls, però no s'han posat a l'abast del ciutadà. Els assaigs sobre literatura a Andorra tot just acaben de començar, però es fan fora d'Andorra, a França o a Espanya. El món polivalent de les ciències polítiques tenen, en canvi, un espai molt limitat. Hi intervenen dos factors, d'una banda la manca de distància entre el treball de camp i el possible investigador a Andorra, cosa que fa difícil un treball en llibertat i, de l'altra, la passió política que es respira al país. Les ciències de l'educació s'apliquen, però no es pot parlar de recerca i el mateix es pot dir de les ciències de la comunicació, que potser són encara massa recents per treballar-hi a fons.

2. Per un panorama ampli, vegeu les publicacions de la SAC del dia d'Andorra a la Universitat de Prada i especialment la de 2002, *Una història temàtica*.

La difusió de la recerca

La recerca és un exercici que assoleix el seu caràcter essencial amb la difusió dels resultats. L'Administració, a través dels múltiples departaments, ha publicat les investigacions que s'han dut a terme i és, en aquests moments, la casa editorial més gran del país. La continuïtat de sèries de recerca no es dilata en el temps. Publicacions periòdiques com els *Annals* de l'IEA van procurar per la publicació sistemàtica d'estudis sobre Andorra, però van durar una dècada. S'ha d'esmentar una de les revistes d'aparició molt espaciada però genuïnament d'Andorra, els *Quaderns d'Estudis Andorrans*, on publicaven principalment persones que vivien al país.

Les monografies sobre el patrimoni cultural pel que fa als treballs arqueològics van tenir els seus moments dolços amb la intensa activitat a primers dels 90. La història ha trobat dins de la SAC els *Papers de recerca històrica* com una continuació del Comitè de Ciències Històriques. El treball de divulgació *in situ*, com es pretén amb els centres d'interpretació com el de la Farga Rossell, es proposa obrir els resultats dels treballs, que es publiquen amb les seves corresponents monografies, a un públic més ampli i no especialitzat.

Hi haurà recerca en el futur?

A Andorra es fa poca recerca, però no solament en l'àmbit proper al món acadèmic, sinó també a l'Administració. Els recursos per a una bona recerca, la seva validació, l'elaboració de projectes sòlids i la seva difusió són més que limitats. Es necessita investigar a Andorra? És una pregunta retòrica però necessària per contestar afirmativament i donar-ne les raons. Dins de les dimensions del país, resten molts àmbits en història, literatura, societat, sobre els quals es poden obrir nous camps d'investigació; a més, la revisió de recerques fetes fa anys també seria interessant. Com es poden establir prioritats o àrees d'interès? Actualment hi ha prou entitats per fer-se aquesta pregunta adequadament i intentar trobar la seva resposta. Tanmateix, les propostes no poden quedar aïllades i convé crear una certa sinergia o coordinació entre els ens que poden dedicar-se a la recerca.

Hi ha problemes més difícils de contestar. De moment, l'absència d'una veritable estructura universitària vinculada a la recerca dificulta, en el camp de les lletres, una direcció acadèmica d'autoritat, però no és un obstacle insalvable amb el foment de la cooperació interuniversitària. Mantenir un ritme seguit i coherent de recerca implica molts recursos, els acadèmics que acabem de citar i una projecció de futur. Quina ocupació podran trobar els investigadors d'avui? Com podran aplicar les seves recerques? Les podran continuar o es perdrà, com és habitual a la majoria de països de l'entorn, l'experiència adquirida? Possiblement tinguin més possibilitats de sobreviure les investigacions sobre el món empresarial, comercial o econòmic en general, perquè són especialitats

amb un vessant d'aplicació que pot arribar a afectar sistemes generadors de recursos, i que, per bé que menys del que ens agradaria, inverteixen en l'àmbit de les lletres, com és el cas de la banca.

D'altra banda, tot i que hi ha molts aspectes que encara estan per descobrir en aquest país, estudiar el Principat pot ésser un handicap i una limitació per a futurs investigadors. La projecció a l'exterior és una necessitat per millorar el nivell, augmentar l'exigència i destriar els aspectes accessoris dels més importants. En qualsevol cas, la recerca ha sigut activa a Andorra mercès a l'esforç tant de persones com d'institucions, que en ocasions ha pogut crear una coordinació feliç per avançar en els coneixements. Aquestes circumstàncies temporals podrien ésser substituïdes per un projecte en el futur, però que no tindria sentit sense assegurar recursos humans i econòmics, conèixer tant les possibilitats com les limitacions, evitar l'idealisme i la ficció. La relació amb centres acadèmics estrangers en qualsevol tipus de recerca pot aportar l'actualització científica, l'impuls privat d'un costat, la iniciativa pública de l'altre i l'entusiasme de les persones que investiguen per poder descobrir noves perspectives; tanmateix, és previ a tot que a Andorra es vagin dibuixant les idees de forma més clara, que s'ordini i coordini el conjunt d'activitats, sense oblidar una difusió des dels diversos suports de la comunicació. La investigació en l'àmbit de les lletres és, com en d'altres camps, plaer i dedicació, de vegades també sofriment, però ahora és una responsabilitat social per compartir l'experiència viscuda i els resultats. La persona que investiga ho pot fer sola o en col·laboració, però per compartir-ho necessita la comunitat.

Elisenda Vives i Balmaña
Doctora en història